

ЗАХИСТ «ЧУЖИХ» ІНТЕРЕСІВ У КОНТЕКСТІ УЧАСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Наукова стаття присвячена дослідженню інституту захисту «чужих» інтересів в контексті участі органів державної влади у цивільному судочинстві, з точки зору, історико-правових аспектів. Авторкою встановлено, що значимість вивчення інституту осіб, які виступають на захист чужих інтересів: органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій, громадян, які звертаються до суду в «чужих» інтересах, пояснюється тим, що їх діяльність – це додатковий засіб реалізації прав матеріально зацікавлених осіб і одна з додаткових гарантій їх захисту. Доведено, що при з'ясуванні процесуально-правового становища органів державної влади слід виходити з того, що з точки зору самого порядку захисту, не має ніякого значення чиї, свої або чужі інтереси захищаються у конкретній справі, оскільки для їх захисту надані одні і ті ж процесуальні засоби, одні і ті ж права. Органи державної влади були наділені широкими процесуальними правами, що давали їм можливість брати активну участь у цивільному процесі, адже навіть мали в своєму «арсеналі» деякі із процесуальних прав, що давали можливість, в тій чи іншій мірі, впливати на матеріальні права осіб, в чиїх інтересах вони виступали (відмова від позову, зміна позову тощо). Окрім того, орган державної влади не був пов'язаний із своєю первісною позицією і думкою особи, в інтересах якої порушено справу, а керувався лише законом. Він володів повною самостійністю і незалежністю від матеріально-зацікавленого в результаті справи суб'єкта. Практично будь-яких істотних відмінностей між особами, які захищають свої інтереси і особами, що захищають інтереси інших суб'єктів, майже не було. Головна відмінність полягала в тому, що останні не могли укласти мирову угоду, до них не міг бути пред'явлений зустрічний позов, хоча це й не суттєво, адже самі сторони далеко не завжди використовують весь комплекс наданих процесуальних прав та гарантій. Зміни, що відбулися на початку 90-х рр. ХХ століття зумовили необхідність реформування процесуального інституту участі в цивільному процесі органів державної влади. Дослідники стали помічати, що окремі положення ЦПК, не відповідають приватно-правовим засадам, входять в протиріччя з чинним цивільним законодавством. В юридичній літературі заговорили про те, що можливість порушення справи в захист «чужих» інтересів органами державної влади відповідного повноваження, без згоди матеріально-зацікавленої особи обмежує свободу громадян і суперечить тенденції розвитку законодавства, першооснову якого склали права і свободи людини і громадянина.

Ключові слова: цивільне судочинство, учасники цивільного судочинства, органи державної влади, органи прокуратури, радянське законодавство, УСРР.

Научная статья посвящена исследованию института защиты «чужих» интересов в контексте участия органов государственной власти в гражданском судопроизводстве, с точки зрения, историко-правовых аспектов. Автором установлено, что значимость изучения института лиц, выступающих в защиту чужих интересов: органов государственной власти, органов местного самоуправления, организаций, граждан, которые обращаются в суд в «чужих» интересах, объясняется тем, что их деятельность это дополнительное средство реализации прав материально заинтересованных лиц и одна из дополнительных гарантий их защиты. Доказано, что при выяснении процессуально-правового положения органов государственной власти следует исходить из того, что с точки зрения самого порядка защиты, не имеет

никакого значения чьи, свои или чужие интересы защищаются в конкретном деле, поскольку для их защиты предоставлены одни и те же процессуальные средства, одни и те же права. Органы государственной власти были наделены широкими процессуальными правами, которые давали им возможность активно участвовать в гражданском процессе, ведь даже имели в своем «арсенале» некоторые из процессуальных прав, которые давали возможность, в той или иной степени, влиять на материальные права лиц, в чьих интересах они выступали (отказ от иска, изменение иска и т.д.). Кроме того, орган государственной власти не был связан со своей первоначальной позицией и мнением лица, в интересах которого возбуждено дело, а руководствовался только законом. Он владел полной самостоятельностью и независимостью от материально-заинтересованного в исходе дела субъекта. Практически любых существенных различий между лицами, которые защищают свои интересы и лицами, защищающие интересы других субъектов, почти не было. Главное отличие заключалось в том, что последние не могли заключить мировое соглашение, к ним не мог быть предъявлен встречный иск, хотя это и не существенно, ведь сами стороны далеко не всегда используют весь комплекс предоставленных процессуальных прав и гарантий. Изменения, произошедшие в начале 90-х гг. XX века, обусловили необходимость реформирования процессуального института участия в гражданском процессе органов государственной власти. Исследователи стали замечать, что отдельные положения ГПК, не соответствующие частно-правовым основам, входят в противоречие с действующим гражданским законодательством. В юридической литературе заговорили о том, что возможность возбуждения дела в защиту «чужих» интересов органами государственной власти соответствующего полномочия, без согласия материально-заинтересованного лица ограничивает свободу граждан и противоречит тенденции развития законодательства, первооснову которого составляли права и свободы человека и гражданина.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, участники гражданского судопроизводства, органы государственной власти, органы прокуратуры, советское законодательство, УССР.

The scientific article is devoted to a research of institute of protection of «others» interests in the context of participation of public authorities in civil legal proceedings, in terms of historical and legal aspects. By the author it is established that the importance of studying of institute of persons who speak out in defense of others interests: public authorities, local governments, the organizations, citizens who appeal to court in «others» interests, is explained by the fact that their activity this additional tool of realization of the rights of financially interested persons and one of additional guarantees of their protection. It is proved that at clarification of procedurally legal status of public authorities it is necessary to recognize what in terms of the order of protection, has no value whose, or others interests are protected in a particular case as the same procedural means, the same rights are provided for their protection. Public authorities were given wide procedural laws that gave them the chance to take active part in civil process, even had in the Arsenal some of procedural laws that gave the chance, in a varying degree, to influence substantive laws of persons in whose interests they acted (abandonment of claim, change of the claim, etc.). Besides, the public authority was not connected with the initial position and opinion of the person for the benefit of whom proceedings are initiated, and was guided only by the law. It owned full independence and independence of the business of the subject which is financially interested in result. Practically any essential differences between persons who the interests and persons protecting the interests of other subjects protect were almost not. The main difference was that the last could not conclude the settlement agreement, to them the counterclaim could not be made though is and it is not essential, the parties not always use all complex of the granted procedural laws and guarantees. The changes which happened at the beginning of the 90th of the 20th century caused need of reforming of procedural institute of participation in civil process of public authorities. Researchers began to notice that separate provisions of CPC, do not correspond to privately legal principles, are in a conflict with the existing civil legisla-

tion. In legal literature started talking that the possibility of initiation of proceedings in protection of «others» interests by public authorities of appropriate authority, without consent financially interested persons limits freedom of citizens and contradicts a trend of development of the legislation which fundamental principle was made by the rights and freedoms of the person and the citizen.

Key words: *civil judiciary, participants in civil proceedings, public authorities, prosecutors, Soviet legislation, USSR.*

Постановка проблеми. Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав, свобод і законних інтересів. Досягненню мети судового захисту служить й інститут участі в цивільному процесі осіб, які виступають від свого імені, але на захист «чужих» інтересів. Значимість вивчення інституту осіб, які виступають на захист чужих інтересів: органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій, громадян, які звертаються до суду в «чужих» інтересах, пояснюється тим, що їх діяльність – це додатковий засіб реалізації прав матеріально зацікавлених осіб і одна з додаткових гарантій їх захисту. Кардинальна зміна матеріального процесуального законодавства, реформування інституту осіб, які виступають на захист «чужих» інтересів, визначили необхідність переосмислення деяких вже існуючих теоретичних положень, з точки зору, історико-правових аспектів.

Стан дослідження. Проблематика захисту прав та законних інтересів громадян з боку органів державної влади отримала у юриспруденції витік у концепцію захисту «чужих» інтересів. Починаючи з шістдесятих і до середини вісімдесятих років ХХ століття – період найбільш інтенсивного дослідження даної проблематики. Величезний внесок у розробку проблеми внесли роботи Р. Е. Лукасяна, М. І. Матузова, А. І. Екімова та інших. Водночас, правники розглядали даний інститут з позицій суміжних галузей – філософії та психології. Дослідження стосувалися визначення поняття інтересу, характеру зв'язків інтересів із свідомістю, їх реалізації в законодавстві, захисті інтересів в різних галузях права.

В той же час, виокремлення інституту захисту «чужих» інтересів через участь органів державної влади у цивільному судочинстві вченими не здійснювалося.

Внаслідок чого, **метою даної статті** є дослідження історико-правових аспектів захисту «чужих» інтересів через участь органів державної влади у цивільному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Великого розголосу та практичного впровадження концепція захисту «чужих» інтересів зароджується після Жовтневої революції 1917 року, що обумовлено комплексом політико-економічних та соціальних умов. В епоху воєнного комунізму, коли майновий обіг був майже відсутній, цивільні спори рідко виходили за рамки домашнього побуту (розподіл сімейного майна, сплата грошових коштів непрацездатним членам сім'ї тощо), внаслідок чого, порядок ведення цивільного судочинства не був актуальним для законодавця. Суди розглядали справи за власної ініціативи, адже пред'явлення позову не вважалося обов'язковою умовою порушення провадження по справі.

Досвід функціонування судової гілки влади на початкових етапах революції 1917 року знайшов своє відображення у Положенні «Про народний суд РРФСР» від 1920 року, яке передбачало, що провадження у справі відкривалося за заявою громадян, пропозицією виконавчих комітетів, посадових осіб чи за ініціативою суду.

Водночас, з плином часу, правила та засади ведення цивільного судочинства починають активно реформуватись. Так, 07 липня 1923 року було прийнято Цивільний процесуальний кодекс СРСР, який було взято за основу при прийнятті Цивільно-процесуального кодексу УСРР 1924 року. Положення кодексу не лише кардинально відрізнялося від революційної практики перших років радянської держави, а й від цивільного процесуального законодавства Російської імперії. Коментуючи його положення, вчені відзначали, що нікого не можна змусити звернутися до суду, якщо він цього не бажає, коли мова йде про захист у цивільних правовідносинах. Нормами процесуального законодавства передбачалося, що суд приступає до розгляду справи не інакше, як за заявою зацікавленої сторони. Саме дана умова і була основною відмінністю цивільного судочинства від кримінального, де з ініціативою про порушення провадження виступала держава в особі відповідних органів [1, с. 25].

Разом з тим, законодавець приймаючи процесуальне законодавство затвердив поправку щодо участі прокурора у цивільному судочинстві, запропоновану Народним комісаріатом юстиції, стверджуючи, що «у нашій обстановці може статися, що зацікавлена особа, яка має право

вимоги, в залежності від різних міркувань може її не висувати, але, охорона інтересів трудящих мас чи інтересів робітничого селянства диктує уряду те, що в такому разі не лише приватна особа має подати позов, але і державна влада в особі представника – прокуратури».

Роль прокуратури була лише одною – охорона громадського інтересу у здійсненні правосуддя, оскільки за посередництва його дій відбувається захист інтересів приватних осіб. Серед науковців та законотворців висловлювалася навіть думка, що прокурор, звертаючись до суду повинен був й зовсім витіснити або, у деяких випадках, «затемнити» сторону захисту.

Процесуальне законодавство не охоплювало всієї кількості суб'єктів за ініціативи яких суд міг порушити провадження по справі. Наприклад, право на звернення до суду із вимогами про розірвання невідгідних умов договору належало не лише потерпілій стороні, але і державним чи громадським організаціям. Власне, останні мали право звернутися до суду із вимогою про розірвання договору незалежно від того чи бажає цього особа, яка уклала невідгідну угоду. Зазначені обставини були пов'язані з тим, що і державні, і громадські організації вчиняли юридично-значимі дії шляхом відстоювання громадських (державних) інтересів. Такий цивільний процес, що виник за ініціативи органу державної влади передбачав, що потерпіла сторона не є позивачем по справі і навіть якщо потерпілий не вважає себе потерпілою стороною, суд не міг відмовити у відкритті провадження, а визначав таку особу в якості свідка, рідше – третьою особою.

Подібні правовідносини знайшли своє відображення й у деяких законодавчих актах, наприклад у Земельному кодексі зазначалося, що земельні органи могли порушувати провадження по справах щодо розірвання договору оренди. Як зазначали науковці, в такому випадку, якщо потерпілий бажає взяти участь по справі, то він може бути поплічником державного органу.

З метою захисту інтересів радянської влади держава забезпечила для себе ще одну можливість участі в цивільному процесі у відповідності до ст. 172 Цивільно-процесуального кодексу, яка передбачала, що у випадку наявності зацікавленості державної установи, яка не приймає участі у цивільній справі, суд зобов'язаний проінформувати і такий орган, і органи прокуратури про наявність у його провадженні відповідної цивільної справи [2, с. 4-6].

Окрім органів прокуратури та інших державних органів, активну роль у здійсненні цивільного судочинства почали відігравати суди. Їх активність пояснювалася недовірою робітничо-селянських представників до діяльності колегій захисників. Радянська влада скасувала існуючу у царській Росії адвокатуру, яка захищала інтереси капіталістів та поміщиків. Спочатку в якості захисників у суді виступали всі громадяни, але згодом інститут захист був реформований шляхом утворення адвокатури. На думку радянської влади, приватна адвокатська практика себе не виправдала, оскільки захищала швидше інтереси не трудящих, а заможних верств населення, що все більше викликало обурення з боку держави.

Саме за даних обставин широкого поширення набуває ідея захисту «чужих» інтересів органами державної влади і громадськістю, що було обумовлено й комплексом політико-економічних й соціальних умов. Якісно-новий інститут захисту «чужих» інтересів був введений, в першу чергу, з метою захисту державних принципів та засад. Законодавство передбачало лише окремі його розрізнені норми, які визначали право органів державної влади, громадськості виступати на захист інтересів інших осіб.

Судова практика часів дії Цивільно-процесуального кодексу 1924 року надавала важливого значення питанням участі органів державної влади та громадських організацій у розгляді цивільно-правових спорів, в тих випадках, коли ці органи від свого імені зверталися до суду на захист прав і законних інтересів інших осіб або давали суду висновки з питань своєї компетенції. У нормах права, що регулюють цей вид участі державних і громадських організацій у радянському цивільному процесі, як писали в ті роки науковці, знайшла своє вираження вимога В. І. Леніна про необхідність розширення державного втручання в цивільні справи, а у радянській юридичній літературі, спеціально підкреслювали, що це абсолютно новий процесуальний інститут невідомий цивільному процесу імперіалістичних держав [3, с. 61-62].

Цивільно-процесуальний кодекс не містив загальної норми, яка б передбачала участь у цивільному процесі органів державного управління з метою захисту від свого імені прав та інтересів інших осіб, але такий механізм простежувався у ст. 172 кодексу, яка окрім обов'язкового сповіщення судом відповідних органів, не визначала ні коло, ні процесуальне становище зацікавлених у справі державних установ і підприємств.

Тривалий час в радянській літературі панувала думка, що ст. 172 ЦПК носить тільки сигналізаційний характер і що суд не може зобов'язати зацікавлений державний орган взяти участь в процесі. Державний орган може вступити в справу тільки за наявності матеріальної цивільно-пра-

вової зацікавленості у результаті розгляді справи, але поступово такий погляд став суперечити цілому ряду нормативно-правових актів і вказівкам Пленуму Верховного Суду СРСР [4, с. 112].

Як приклад такого протиріччя А. А. Добровольський посилався на постанову Пленуму Верховного Суду СРСР від 29 квітня 1939 року «Про судову практику по застосуванню ст. 70 Статуту залізниць СРСР» та зазначав, що при вирішенні питання про присудження вартості вантажу, суди повинні сповіщати фінансові органи. Як стверджував вчений, в цьому випадку мова йде не про цивільно-правовому інтерес того чи іншого фінансового органу, а про матеріальні інтереси держави в цілому, тобто інтерес, що витікає з функцій фінансового контролю, який виконує зазначений орган державної влади в силу відповідної норми закону [5, с. 148-149].

У юридичній літературі досліджуваного періоду виділяли дві форми участі в процесі «особливих учасників». Перша форма – це пред'явлення позову, хоча, можливість звернення до суду з вимогою про захист «чужих» інтересів процесуальне законодавство не містило, але аналіз окремих норм матеріального права надавав органам відповідні повноваження. В силу розвитку цивільно-процесуального законодавства до Цивільно-процесуального кодексу 1924 року починають вноситись певні доповнення та поправки, які передбачали можливість звернення до суду органів державної влади з метою захист інтересів третіх осіб (наприклад, Доповнення №1 «Про порядок розгляду народними судами скарг щодо неточностей у списках виборців» від 1937 року). Друга форма – подання висновку по цивільній справі, які надавалися у випадках спеціально-визначених законодавством (наприклад у сімейних справах щодо участі органів опіки і піклування, у житлових спорах щодо участі житлово-комунальних органів) [6, с. 139].

Незважаючи на те, що участь державних органів у цивільному судочинстві з метою здійснення покладених на них обов'язків ставало, досить, поширеним явищем, судова практика за їх участі складалася мінливою і суперечливою. В одних випадках, представники державних органів брали участь в процесі в якості третіх осіб, а в інших в якості – експертів, свідків, представників сторін тощо.

Найчастіше судова практика розглядала участь державних органів в процесі як участь третіх осіб, неабиякою мірою цьому сприяло й те, що 172 стаття Цивільно-процесуального кодексу була поміщена у сімнадцяту главу «Про участь в процесі декількох позивачів або відповідачів, щодо участі третіх осіб». Глибокий аналіз процесуального законодавства, матеріалів судової практики дозволили вченим зробити висновок, що процесуальне становище державних органів досить відрізняється [7, с. 128-131].

Від третіх осіб з самостійними вимогами на предмет спору, їх відрізняло те, що державний орган не був суб'єктом спірних матеріально-правових відносин і тому не міг мати тих прав і обов'язків, які мали треті особи.

Участь державних органів мала деяку тотожність із участю третіх осіб без самостійних вимог на предмет спору, але існували й відмінності, зокрема державні органи, на відміну від третіх осіб, вступали у процес для захисту інтересів держави, а не своїх суб'єктивних прав чи інтересів. Зацікавленість державних органів у результатах розгляду справи впливає із їх функціональних обов'язків, покладених на них в силу законодавчої норми. Захист інтересів здійснюється не шляхом участі в статусі позивача чи відповідача, а шляхом представлення суду своєї правової позиції стосовно вирішення цивільного спору.

У юридичній літературі здійснюється відмежування висновків державних органів від висновків експертів. Так, експертний висновок надається за ініціативи суду, а державні органи – надавали висновки як за ініціативи суду, так і з власної. За своїм змістом, експертиза проводилась з метою встановлення лише фактичних обставин справи, в той час, як висновок державних органів міг стосуватися навіть оцінки сукупності прав та законних обов'язків сторін по справі.

Вченими проводились й інші дослідження, зокрема щодо процесуального співвідношення статусу державних органів та свідків у цивільному судочинстві. Як визначено, переважною частиною науковців, головна відмінність полягає у зацікавленості в результатах розгляду справи: свідки – не зацікавлені в результаті розгляду справи, а державні органи – навпаки. У судовій практиці зустрічалися випадки, коли представник державного органу залучався до цивільного процесу в якості представника.

Процесуальне законодавство 60-х років чіткіше визначало процесуальне становище органів державної влади, зберігаючи при цьому обов'язок суду сповіщати зацікавлених органів та посадових осіб, про розгляд справ, які зачіпають їх права та законні інтересів. Законодавство охарактеризувало даних учасників як суб'єктів, які виступають на захист «чужих» інтересів.

Разом з тим, не можна було стверджувати, що всі проблеми автоматично були вирішені, адже вказаний інститут досліджувався на основі законодавства 1920-х років, тоді як і судова практика, і оновлене законодавство викликало все нові суперечності.

Цивільно-процесуальне законодавство передбачало можливість звернення до суду від свого імені досить велику і неоднорідну групу суб'єктів покликаних захищати права та законні інтереси інших осіб. Зокрема такими правами користувалися: органи державного управління, державні підприємства, установи, організації, громадські організації та, власне, громадяни. У радянській літературі зауважувалося, що захист інтересів інших осіб – це функціональні обов'язки органів державної влади, а їх участь у цивільному судочинстві пов'язана із виконанням управлінських компетенцій [8, с. 78-79].

У практичній діяльності судів в якості захисників «чужих» інтересів найбільш активно реалізовували свої функціональні обов'язки органи державної влади, громадські організації та громадяни – вкрай рідко використовували своє право на звернення до суду. Внаслідок чого, теорія цивільно-процесуального права головну увагу зосередила на діяльності органів державної влади.

У 60-80-х роках ХХ століття участь органів державної влади у цивільному процесу розглядалась як додаткова гарантія захисту прав та законних інтересів громадян, а також можливість отримання безкоштовної юридичної допомоги. Захист державного інтересу як мета діяльності суб'єктів, які захищають чужі інтереси визначила природу участі в процесі органів державного управління, вчені зазначали, що такі особи, наділені законодавчим правом на звернення до суду з метою захисту чужих прав і інтересів, діють від свого імені, незалежно від бажання зацікавленої особи звернутися за судовим захистом. Залежність процесу від волі зацікавленої особи зводить нанівець інститут порушення провадження в інтересах інших осіб та позбавляє його самостійного значення.

Характеризуючи процесуальні аспекти участі органів державної влади у цивільному судочинстві, слід звернути увагу й на деякі законодавчі обмеження та умови, зокрема: орган державного управління має право подати до суду заяву в інтересах іншої особи за умови, що у цієї особи є право на звернення до суду. Крім цього передумовами участі органу державного управління в процесі виступають: особливий характер юридичної зацікавленості; володіння цивільно-процесуальною правоздатністю.

В теорії цивільного процесу в даний період сформувалась теза про те, що зацікавленість органу державного управління є юридичною, але не носить матеріально-правового характеру. Юридична зацікавленість органу в цивільній справі зумовлена функцією управління і закріплена законом, як відомо, цей висновок не втратив свого значення і сьогодні [9, с. 98].

Процесуальна правоздатність, як передумова участі в процесі, тривалий час визнавалась тільки за сторонами і третіми особами, але згодом вона була поширена й на інших учасників справи. Можливість же участі у цивільному процесі органів державної влади визначається не наявністю правоздатності, а компетенцією, зміст якої складають наявність прав і обов'язків, що виникають не на підставі юридичних фактів, а в силу закону.

Л. В. Туманова критикуючи погляди, якими обґрунтовується неспроможність використання категорії цивільної процесуальної правоздатності як передумови володіння органом державної влади процесуальними правами і обов'язками, приходять до висновку, що аргументи прихильників цих поглядів досить спірні. Вона зауважує, що суб'єктивні цивільні процесуальні права і обов'язки виникають на підставі юридичних фактів – дій (порушення справи, вступ в процес тощо), закон визначає лише форми участі в процесі і зміст можливих процесуальних прав. Тобто, як вказує дослідниця, завжди з виникненням справи здійснюється перехід правової можливості в дійсність, і, отже, приходять до обґрунтованого висновку, що цивільна процесуальна правоздатність, як здатність зайняти певне процесуальне становище в процесі виступає передумовою участі в цивільному процесі осіб, які виступають на захист «чужих» інтересів [10, с. 53].

Звернення до суду на захист прав інших осіб було можливо тільки при наявності особливої підстави – надання спеціальним законом (положенням, статутом, інструкцією) такого права органу, що звертається до суду. Це твердження, на думку А. А. Добровольського було спірним, оскільки у законі навряд чи можна передбачити всі ті випадки, коли по конкретному спору відповідний орган державного управління може звернутися до суду. Коли законодавець обумовлює, що участь можлива у випадках, зазначених в законі, він має на увазі не тільки конкретні випадки, прямо передбачені законом, але і ті можливості, що впливають з функцій і обов'язків, покладених на них.

Комплексний аналіз діючого радянського законодавства та судової практики свідчить, що органи державної влади з метою захисту чужих інтересів могли звернутися до суду у справах: про визнання шлюбу недійсним; про скасування усиновлення; про визнання усиновлення недійсним; про визнання громадянина обмежено дієздатним і недієздатним; у справах про позбавлення батьківських прав; про оскарження до суду дій виборчих комісій; про визнання недійсними угод, укладених під впливом обману, насильства і загрози.

Як критерій формування кола справ, які могли бути порушені за заявою органів державної влади, виступала соціальна спрямованість, особлива соціальна значимість порушених прав і інтересів, на захист яких виступав орган. Але, даний критерій мав певні недоліки, зокрема не дозволяв охопити всі категорії справ.

Тим часом, в юридичній літературі, було висловлено й інший погляд, який не набув широкого розголосу. Зокрема, Л. А. Різдвяна та Я. Л. Розенберг вважали, що при визначенні меж цивільно-процесуального захисту інтересів інших осіб основоположним є характер інтересів, що підлягають судовому захисту. Втручання органів державного управління допускається у випадках, коли порушені права суб'єктів, нездатних до самостійного судового захисту. Перевагою цієї позиції є те, що автори помітили деяку закономірність в суб'єктному складі і характері інтересів, які підлягають захисту. Як правило справи, які порушувалися за заявами органів державного управління – це справи, пов'язані із захистом особистих прав неповнолітніх і недієздатних осіб, тобто таких осіб, які самостійно вдатися до судового захисту не могли [4, с. 112-115].

В даному контексті, можна відмітити закономірність такого підходу за критерієм об'єктивної нездатності до самостійного захисту порушеного права. Окрім того, такий критерій був визначальним для дореволюційної процесуальної науки по відношенню до участі у справі прокурора.

Вчені, окрім названого критерію вказували також на необхідність одночасного захисту інтересів держави і суспільства. Звісно ж, що акцент на захист державного інтересу, можна пояснити загальною тенденцією тих років. Особи, які виступають на захист «чужих» інтересів, як і раніше, могли пред'являти позови на захист приватних інтересів матеріально-зацікавлених осіб, наприклад оскаржувати списки виборців. Якраз різнохарактерність категорій справ, різні причини, що зумовили їх появу, призвели до того, що теорія цивільного процесуального права не змогла сформулювати чітких критеріїв підстав участі державних органів та інших осіб у цивільному судочинстві. Критерій «особлива соціальна значимість справ», висунутий теорією процесу, призводив до того, що в сферу діяльності органів державної влади, з часом потрапляли й випадкові справи – спори пов'язані із використанням винаходів та корисних моделей.

Висновки. Таким чином, при з'ясуванні процесуально-правового становища органів державної влади слід виходити з того, що з точки зору самого порядку захисту, не має ніякого значення чий, свої або чужі, захищаються інтереси у конкретній справі, оскільки для їх захисту надані одні і ті ж процесуальні засоби, одні і ті ж права. Органи державної влади були наділені широкими процесуальними правами, що давали їм можливість брати активну участь у цивільному процесі, адже навіть мали в своєму «арсеналі» деякі із процесуальних прав, що давали можливість, в тій чи іншій мірі, впливати на матеріальні права осіб, в чий інтерес вони виступали (відмова від позову, зміна позову тощо).

Окрім того, орган державної влади не був пов'язаний із своєю первісною позицією і думкою особи, в інтересах якої порушено справу, а керувався лише законом. Він володів повною самостійністю і незалежністю від матеріально-зацікавленого в результаті справи суб'єкта. Практично будь-яких істотних відмінностей між особами, які захищають свої інтереси і особами, що захищають інтереси інших суб'єктів, майже не було. Головна відмінність полягала в тому, що останні не могли укласти мирову угоду, до них не міг бути пред'явлений зустрічний позов, хоча – це й не суттєво, адже самі сторони далеко не завжди використовують весь комплекс наданих процесуальних прав та гарантій.

Зміни, що відбулися на початку 90-х рр. XX століття зумовили необхідність реформування процесуального інституту участі в цивільному процесі органів державної влади. Дослідники стали помічати, що окремі положення ЦПК, не відповідають приватно-правовим засадам, входять в протиріччя з чинним цивільним законодавством. В юридичній літературі заговорили про те, що можливість порушення справи в захист «чужих» інтересів органами державної влади відповідного повноваження, без згоди матеріально-зацікавленої особи обмежує свободу громадян і суперечить тенденції розвитку законодавства, першооснову якого склали права і свободи людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Брандербургский Я. Гражданское судопроизводство в новом суде. *Сборник статей и материалов по гражданскому процессу за 1922-1924 гг. Составлен участниками семинара по гражданскому процессу В. Тадевосяном, Ф. Набока. Под ред. С. Прушицкого.* Москва. 1925. С. 25-32.
2. Шакарян М. С. Участие в советском гражданском процессе органов государственного управления. Москва: Госюридзат. 1978. 104 с.
3. Шерстнева Н. С. Сочетание интересов детей с общественными интересами и их правовая охрана. *Защита личных и общественных интересов в гражданском судопроизводстве.* Калинин. 1985. С. 61-68.
4. Кострова Н. М. Теория и практика взаимодействия гражданского процессуального и семейного права. Ростов, 1988. 280 с.
5. Добровольский А. А. Развитие института участия в советском гражданском процессе органов государственного управления. *Основы гражданского законодательства и Основы гражданского судопроизводства Союза ССР и союзных республик.* Саратов. 1981. 320 с.
6. Шихова Т. И. Участие органов государственного страхования и социального обеспечения в гражданском судопроизводстве. *Защита личных и общественных интересов в гражданском судопроизводстве.* Калинин. 1985. С. 139-149.
7. Чечот Д. М. Участники гражданского процесса. Москва: Госюридзат. 1960. 270 с.
8. Алиев В. Д. Лица, участвующие в делах особого производства. *Вопросы гражданского права и процесса.* Москва. 1977. С. 76-88.
9. К. С. Юдельсон. Советское гражданское процессуальное право. Москва: Юридическая литература. 1965. 480 с.
10. Туманова Л. В. Участие жилищных органов в гражданском судопроизводстве. *Защита личных и общественных интересов в гражданском судопроизводстве.* Калинин. 1985. С. 159-163.

УДК 347.457

МЕЛЬНИК І.А.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ СПОЖИВЧИХ КРЕДИТІВ В УКРАЇНІ

В статті йдеться про забезпечення чинним законодавством України та практикою його застосування прав позичальників споживчих кредитів. Звертається увага що в однойменному договорі як договорі про приєднання кредитодавець намагається провести своє бачення змісту та такого договору, надання інформації про його умови та особливості виконання. Відстоюється позиція про імперативізм прав споживачів та їх дотримання сильною стороною. Запропоновані зміни до чинного законодавства.

Ключові слова: *забезпечення прав, кредитодавці, позичальники, споживачі, споживчі кредити.*

В статті йде про об'єктивне забезпечення чинним законодавством України та практикою його застосування прав позичальників споживчих кредитів. Звертається увага, що в однойменному договорі як договорі про приєднання кредитодавець намагається провести своє бачення змісту та такого договору, надання інформації про його умови та особливості виконання. Відстоюється позиція про імперативізм прав споживачів та їх дотримання сильною стороною. Запропоновані зміни до чинного законодавства.

Ключевые слова: *заемщики, кредитодатели, обеспечения прав, потребители, потребительские кредиты.*